

**VISOKA POSLOVNA ŠKOLA
STRUKOVNIH STUDIJA
ČAČAK**

MASTER RAD

Maskulinitet u profesijama

Mentor: _____
Profesor: _____

Student: _____
Br.Indeksa: _____

Mesto, mesec, godina

MASKULINITET U PROFESIJAMA

Apstrakt: U tekstu se analiziraju načini i mehanizmi dominacije maskuliniteta u profesijama koje su tradicionalno poznate kao tipično muške profesije. Dominacija maskuliniteta analizira se odnosu na žene u muškim profesijama. Posebno je napravljen kraći osvrt na policijsku i učiteljsku profesiju kako bi se pokazalo da su žene, s jedne strane kao manjinska grupa u tipično muškoj profesiji marginalizovane, a sa druge strane su u učiteljskoj profesiji kao dominantna većina, feminizacijom profesije postale ekonomski i društveno degradirane.

Ključne reči: maskulinitet, profesije, žene, feminizacija, rod.

Dominacija maskuliniteta

Savremena antropologija maskuliniteta obuhvata nekoliko konceptualnih okvira u analizi maskuliniteta, od kojih se izdvajaju sledeći: prvi koncept odnosi se na, po definiciji, sve ono što muškarci čine i misle; drugi se odnosi na sve ono što muškarci čine i misle da bi bili muškarci; treći se odnosi na one muškarce koji nenamerno ili sa namerom jesu "više muškarci" od ostalih i, konačno, četvrti pristup maskulinitetu je usmeren na opštu i centralnu važnost odnosa muškarci-žene, prema kom su muškarci sve ono što žene nisu. U odnosu na konceptualizaciju maskuliniteta izdvojile su se dve teme oko kojih su centrirana istraživanja maskuliniteta: prva vrsta istraživanja u žiži imaju isključivo muškarce, a druga uključuju i žene koje su integralni deo muškosti (eng. manhood) i maskuliniteta (Gutman 1997, 385). U ovom radu analiziraće se problem maskuliniteta u okvirima odnosa prema ženama jer je u analizu uključen i aspekt feminiteta kao neodvojivi deo maskuliniteta.

Savremena istraživanja o maskulinitetu u najvećoj meri su usmerena na probleme savremenih evro-američkih društava, i problemska pitanja kao što su moć, telo, rad, porodica, roditeljstvo, žene u maskulinitetu, i dr (Gutman 1997). Rad je u žižu analize stavio evropska i američka društva, sa osvrtom

¹ magi.tomic@gmail.com

na Srbiju, posebno kada se bavi analizom žena u policijskoj i učiteljskoj profesiji.

Istorija pokazuje da se tržište radne snage formira na osnovu duboko ukorenjenih stavova, a ne na osnovu slobodne volje onoga ko bira posao, i na taj način se formira profesionalna segregacija (Kessler-Harris 1990). Predrasude koje formiraju tržište profesija, zapravo su izrasle iz rodno uslovljenih procesa interakcije učesnika u rodno uslovljenim institucijama. Rodno uslovljene institucije utemeljene su na simbolima hijerarhije, segregacije i ponegde i isključivanja na osnovu rodne pripadnosti (Acker 1990, 139). Napori da žene ostanu izvan tipično muških profesija podržani su društvenim normama koje forsiraju rodnu distinkciju, a sve rezultira retkim angažovanjem žena i neuspehom ili otežanim opstankom u muškoj profesiji, uz obrazloženja da je to zbog njihove nekompetentnosti (García 2003). Maskulinitetna profesionalna kultura ima kao glavne odlike muškocentrično viđenje profesije gde su univerzalna pravila zapravo pravila koja su nametnuli muškarci kao dominantna većina (Tomić 2009, 19).

Između različitih vidova maskuliniteta u određenim kontekstualnim uslovima, privilegovanu poziciju idealno-tipičnog muškog ponašanja zauzima "hegemoni maskulinitet". Hegemoni maskulinitet varira od zemlje do zemlje i između različitih istorijskih perioda, međutim, kao takav, jako utiče na proces samorazumevanja rodova i uloge koju imaju u društvenim organizacijama (Frehill 2004, 388). Bratstvo i solidarnost između muškaraca postoji, funkcioniše i održava se uz pomoć maskulinih struktura i uz pristanak mnogih žena. Tradicionalna solidarnost između muškaraca često ide ruku pod ruku sa perfidnim ili otvorenim neprijateljstvom prema ženama. Obe ove pojave su deo svakodnevnice i često se ne prepoznaju kao takve. Načini na koje muškarci odgovaraju na zahteve feminiteta da bude prihvaćen na jednakim osnovama sa maskulinitetom, reprodukuju se u kulturi savremenih društava veoma uporno na štetu žena (Godenzi 1999, 391).

Problem dominacije maskuliniteta u profesijama sa mnogo antropoloških studija na tu temu, postao je važna tema dvadesetovekovne istorije industrijski razvijenih zemalja, odnosno zemalja Evrope i Amerike (Winter 2000; Suzik 1999; Podmore and Spencer 1982; Padavic and Reskin 1990; Mellstrom 2004; Frehil 2004, i dr.). Ove studije sačinjavaju korpus koji može da pruži osnov za određene generalizacije o ispoljavanju maskuliniteta u profesijama i načinu njegovog održavanja i reprodukcije u istorijski i teritorijalno šire omeđenom prostoru, odnosno u evro-američkom kulturnom prostoru 20. veka u širem smislu (uključujući Kanadu, Australiju, i dr.).

Novija istraživanja pod uticajem poststrukturalnog/postmodernog preokreta u društvenoj teoriji, fokusiraju se prema društveno konstruisanim razlikama između samih muškaraca i kritički sagledavaju koncept maskuliniteta kao hegemonne strukture (Petersen 2003, 54). Ova istraživanja nude nove koncepte

maskuliniteta kao pluraliteta struktura i odnosa, jer očigledno postoje hijerarhije između samih muškaraca, kao što postoje hijerarhije između muškaraca i žena. Na ovaj način, odnosi moći između rodova nisu hegemoni, već kompleksni i višestrani. Ovakve postavke mogu, međutim, da zamagle ukorenjene odnose moći između rodova, i da bacajući fokus na pojedinačne slučajeve, pojedince i manje grupe, prenebregnu rodno uslovljenu dimenziju društvene raspodele moći.

Patrijarhalnost savremenih kultura ogleda se u muškoj vladavini u onim domenima društvenog sistema u kojima je prisutno najviše moći, prestiža i drugih društveno značajnih resursa koji omogućavaju vladavinu i dominaciju muškaraca u odnosu na žene. Teorijski koncept Pjera Burdijea (Burdije 2001) objašnjava da je vladavina znanja način na koji muškarci vladaju u današnjim društvima. Ona je blago nasilje, posebno suptilno i nevidljivo, koje se najbolje vrši u svakodnevnim odnosima. Patrijarhalnost se reprodukuje preko polne podele rada koja je prisutna i u privatnoj i u javnoj sferi (u porodici i na poslu) gde je žena ona koja nosi najveći teret poslova u kući i oko dece, a na poslu sporije napreduje i uopšte se teže odlučuje da prvenstvo da profesionalnom angažmanu. Manje-više opšte prihvaćen stav da je žena prirodno posvećenija kući i deci, a muškarac karijeri, čvrsto je utkan u mehanizme patrijarhalne socijalizacije. Patrijarhalna socijalizacija društveno uslovljene karakteristike polova tumači kao prirodnu datost, kao nešto nepromenljivo. U tom smislu žene se, na primer, doživljavaju kao osetljivije, senzitivnije, kooperativnije, pozhrtvovanije i sl. u odnosu na muškarce (Tomić 2009, 19). Patrijarhalne strukture ugrađene su u društvene institucije i prakse društva. Radne organizacije i profesije deo su društvene strukture koje reprodukuju patrijarhalne odnose. Kreiranje rodnog identiteta i uloga u profesijama obuhvata komponente koje jasno specifikuju maskulinitet, kao što su izbor određenog zanimanja, korišćenje određenog jezika, stil oblačenja itd. u korist jasne slike i predstave muškog člana radne organizacije. Konačno, sve je podređeno ovakvoj strukturi, uključujući i maskulinitetni odnos prema porodičnim i prijateljskim mrežama i odnosima.

Pitanje je da li muškarci imaju objektivnih interesa da održe svoju dominaciju u patrijarhalnom društvu? Svakako da imaju, jer ako su muškarci sposobni da dominiraju, oni na osnovu svog položaja dobijaju određene beneficije i korist od eksploatacije ženskog rada. Teorije koje objašnjavaju delanje iz interesa, zasnovane su na pretpostavci da su muškarci racionalni i da će svoje delanje usmeriti u cilju poboljšanja svojih interesa preko procesa racionalne kalkulacije. Na taj način, muški interesi viđeni su kao interesi koji su društveno strukturno podržani, i koji su zajednički za muškarce kao dominirajuću društvenu grupu. Pretpostavka je da su muškarci kategorija koja je oprečna ženama kao kategoriji. U ovako postavljenoj strukturi, stečeni interesi (kulturno nasleđeni) muškaraca su svakako veći nego interesi žena, i tako patrijarhat na-

nosi više štete pojedinačnoj ženi a donosi više koristi pojedinačnom muškarcu. Na individualnom nivou, muškarac formuliše svoje interese u kontekstu mogućnosti u određenoj situaciji u kojoj se nalazi i u kojoj funkcioniše. Proces koji održava dominaciju maskuliniteta zasniva se na grupnom interesu muškaraca da koriste rad žene, da je poseduju, da kontrolišu njenu seksualnost, ukorenjen je u potrebama i željama i nije samo dat već se i reprodukuje (Pease 2002, 165-7).

Koncept maskulinog kao dominantnog u većini studija o radu i profesijama provlači se kao bitno određujući faktor uticaja na podeljeno tržište rada i profesija i pojmove kao što su "tipične profesije", tj. "muške" i "ženske" (Budig 2002; Catano 2003; Cohn 2000; Frehill 2004; Faulkner 2004; i dr.). Ako bi se određena profesija i njen idealno-tipski predstavnik projektovali kao neko ko je "bestelesan" (neodređenih polnih i drugih društveno kulturnih karakteristika koje razdvajaju rod na muški i ženski), i ko obavlja apstraktan posao, videlo bi se da se u realnosti ovakva projekcija uglavnom odnosi na muškarca čiji je život usmeren na puno radno vreme i kontinuiranu karijeru, dok njegova žena brine o njegovim ličnim potrebama i njegovoj deci. Iako realnost modernog industrijskog sveta ne dozvoljava svima da žive ovu idealnu predstavu, ona je cilj svakog radničkog udruženja i društvene i ekonomske teorije. Koncept univerzalnog idealnog radnika, po pravilu isključuje ženu, jer ona ne može da dostigne ove norme, a ako i može, ona mora da ih postigne kao muškarac (Acker 1990). Muška forma radnih aktivnosti i angažmana oblikovane su imidžom tinskog rada, osvajačkim pohodima i čvrstom konkurencijom. Simbolični izraz maskuliniteta ima svoj smisao u kontroli i nad muškarcima, ali i u specifičnim dozvolama koje služe da odagnaju stres, kao što su dozvole za korišćenje pornografskih slika u ormarićima za presvlačenje ili podsticanje formiranja sportskih grupica na poslu između kojih teče opuštena konverzacija o seksu ili sportu. Ovi simbolični izrazi pokazuju mušku dominaciju i isključivanje ženskog sveta. Hegemonija maskuliniteta u profesijama, potencira tipičnu sliku jakog, profesionalno kompetentnog, autoritativnog vođe, koji je seksualno potentan i atraktivan, ima porodicu i drži svoje emocije pod kontrolom. Ženska tela ne mogu da se adaptiraju na hegemoniju maskuliniteta, jer da bi žene funkcionisale na vrhu muške hijerarhije morale bi da učine irelevantnim sve ono što ih čini ženama.

Uključivanje žena kao aktera i kao predmeta antropoloških istraživanja dešava se u najvećoj meri u drugoj polovini 20. veka, paralelno sa kritikom antropologije koja se odnosila na izlazak žene iz privatne u javnu sferu i neadekvatnog pristupa ženi u naučnoj analizi (njenom ignorisanju). Kritika neadekvatnog pristupa ženi deo je šire kritike seksizma, androcentrizma i etnocentrizma u društvenim naukama u kojima su interesi muškaraca "vidljivi" zahvaljujući dominantnim patrijarhalnim vrednostima i u kojima je prisutna aistorična perspektiva problema rodних odnosa (suština žene je nepromenljiva i u

većini društava ona zauzima mesto koje ne izlazi iz okvira njene reproduktivne uloge) (Papić; Sklevitsky 2003, 10). Rod je ona kategorija koja označava nametnutu društvenu podelu po polu i ženin podređeni položaj. Drugorazredni položaj žene javlja se u prvoj ekonomiji pola i roda kojom se od ljudskih polova stvaraju dve međusobno isključive kategorije u kojima se međusobne biološke razlike produbljuju (Papić; Sklevitsky 2003, 14).

Rodna pripadnost kao dimenzija društvene podele rada, između ostalog, označava razlike u ponašanju muškaraca i žena koje su naučene i usvojene socijalizacijom, a nisu neizbežna posledica biologije. Ova činjenica koja je možda u određenoj meri nevidljiva, veoma je uticajna u podeli profesija na tipično muške i ženske, i veoma je široko rasprostranjena (Tomić 2009, 20).

Rodna dimenzija društva sistematski diferencira mušku i žensku sferu i rangira ih hijerarhijski. Rodni odnosi postaju patrijarhalni kada razlike između muške i ženske sfere vode ka sistematskim koristima koje imaju muškarci u subordinaciji i eksploataciji žena (ženskog rada, seksualnosti i dr.). Žene zauzimaju podređenu poziciju, kako u javnoj sferi (radnim organizacijama i javnim ustanovama), tako i u privatnoj sferi, odnosno unutar porodice (Đurić-Kuzmanović 2000). Tradicionalno ženske uloge u polnoj podeli rada u patrijarhalno omeđenim društvima, forsiraju se preko procesa socijalizacije još u ranom dečijem dobu. Na primer, analiza udžbenika u osnovnim školama u Srbiji jasno pokazuje da u udžbenicima nije temeljno promenjen odnos prema ženi, on je još uvek tradicionalan, aktivnosti kojima se one bave su neodređene, više pripadaju domaćoj sferi, a raspon aktivnosti je uži nego za muškarce. U profesionalnoj ulozi nisu glavni akteri, već pomoćno, prateće osoblje. Za muškarce, grubo rečeno, ostavljene su ključne uloge, oni su nosioci aktivnosti, njihovo je intelektualno polje i javna sfera. Lik devojčice se uglavnom koristi u dekorativne svrhe, dok, iako se insistira na podeli kućnih poslova, jasno se razlikuju "muški" i "ženski" poslovi: devojčice i njihove majke uglavnom obavljaju poslove oko pripremanja hrane i čišćenja, a dečaci i njihovi očevi povremene, prateće poslove u kući. Kad je reč o zanimanjima u okviru iste struke, muškarci se bave poslovima za koje se podrazumeva fakultetski nivo obrazovanja, a žene pratećim, pomoćnim (doktor-medicinska sestra) zanimanjima (Marinković; Pešikan 1999, 234).

Kako izgleda rodna segregacija u profesijama u korist maskuliniteta? Prvo, tu je osnovna podela na poslove koje popunjavaju žene i one koji su skoro isključivo okupirani muškarcima; tu se podrazumeva postojanje određenih i dopuštenih ponašanja; lociranje fizičkog mesta i moći, uključujući i institucionalizovan pristup podeljenim strukturama na tržištu radnih mesta; dodelu uloga u porodici i pristup vrhu odnosno državnoj upravi. Ovakva slika je bogato dokumentovana, kao što je pristupačna i običnom posmatraču. Rodna distinkcija profesija opstaje uprkos tehnološkim promenama u procesu rada i onim opštim koje su se u društvima dešavale tokom istorije. Ona vodi do diskrimina-

cije i ograničava pristup vrhu moći i odlučivanju u organizacijama što je namenjeno muškarcima. Nove tehnologije u brojnim industrijama praćene su reorganizacijom, ali ne i napuštanjem rodne podele rada, pa je stanje ostalo nepromenjeno u korist muškaraca koji su u vrhu kontrole tehnoloških procesa i po definiciji kvalifikovani posao je muški posao a nekvalifikovani je ženski (Frehill 2000, 385). Muškarci radnici povezuju svoj rod sa svojim tehničkim veštinama i znanjima, a mogućnost da žena takođe može da ih poseduje predstavlja opasnost za maskulinitet.

Reprodukcija "muških" profesija

Maskulinitetna kultura u profesiji opterećena je negativnim shvatanjem da je uspeh žene u profesiji obeležen gubitkom njenih ženskih kvaliteta, jer je za promociju i napredovanje u tipično muškim profesijama potrebno da se poseduje izvesna doza agresivnosti, hladnoće i dominantnosti. Podrazumeva se da je muškarac koji je uspešan i posvećen svojoj profesiji upravo takav jer za to ima dovoljno vremena i sposobnosti, on je, kao muškarac, okarakterisan kao neko ko je zadužen za "spoljni" život, javnu sferu, dok je žena odgovorna za integraciju, podršku i "privatno". Kada je žena u poslu van porodične sfere ovakvi stereotipi veoma su važni u razumevanju zašto je ona u maskulinitetnoj atmosferi na poslu shvaćena kao neko kome tu, zapravo, nije mesto. Profesije u kojima su žene prihvaćene i poželjne, definisane su kao tipično ženske, i uglavnom zahtevaju tipično ženske osobine, kao što su sposobnost za pružanje pomoći, brige, pažnje, podrške, itd. Slika "služavke" inhibira promociju žene prema glavnim i rukovodećim pozicijama koje su isključivo rezervisane za muškarce. Ono što je karakteristično za profesije u kojima dominiraju muškarci je nedostatak žena i njihova malobrojnost, a naročito njihova isključenost sa najviših položaja na profesionalnoj lestvici. Uprkos povećanoj participaciji žena na tržištu rada, u poslednjih nekoliko decenija od većine njih se očekuje da imaju zanimanje a ne karijeru koja je rezervisana za muškarca. U cilju održavanja maskulinitetne kulture u određenoj profesiji, dejstvuju procesi koji doprinose održavanju niske stope ulaska žena. Nesumnjivo je da su prisutni i elementi samo-selekcije, jer ako je profesija viđena kao tipično muška, onda je žena koja želi da se bavi tim poslom unapred spremna na niz teškoća i problema u toku karijere (Tomić 2009, 10-13).

Muškarci u tipično muškoj profesiji usvajajući forme dominantnog ponašanja teže da održe nepromenjeni status, da smanje konkurenciju (žene su konkurencija) otežavajući joj pristup i egzistenciju tako što stvaraju neprijateljsku atmosferu. Žena se u maskulinitetnoj atmosferi na poslu oseća marginalizovanom. Ona, zapravo, to i jeste. *"Kada muškarac advokat započne veoma vatrenu diskusiju oko nekog pravnčkog problema, on je dinamična vatrena kugla. Ako bi žena advokat učestvovala sa istim žarom u diskusiji, ona bi*

bila shvaćena kao neko ko je razdražen, neprijatan i kao osoba koja posao shvata previše lično." (Podmore; Spencer 1982, 26). Tipično muške profesije uslovile su da se žene orjentišu na specifična polja rada, kao što je, na primer, medicina u okviru koje se žene opredeljuju za pedijatriju i psihijatriju, ili policijski poslovi, gde se žene nalaze uglavnom na poslovima koji se bave sprečavanjem prostitucije i maloletničkom delinkvencijom. Muškarci su ženama napravili i malo više prostora u okviru advokature kada su u pitanju porodično pravo i administrativno pravni poslovi, itd.

Specifičnost maskuliniteta u profesijama možda je najizraženija tamo gde je maskulinitet u svom pojavnom obliku iskazan u najgrubljim, ali najkarakterističnijim odlikama muškaraca kao grupe. Surova i gruba maskulinitetna kultura izražena je u profesiji građevinskih radnika, kao agresivna, sirova i razmetljiva muškost. U istraživanju o radnicima u čeličanama, zaključuje se da su opasni uslovi rada prisilili radnike da iskažu svoj tvrdokorni maskulinitet. Studije o radničkoj klasi u teškoj industriji u ranijim istorijskim periodima, govore o formiranju ovakve kulture i o uslovima njenog nastanka. Ovi polukvalifikovani i nekvalifikovani radnici bili su deo proste, prljave, pijane mase muškaraca, koji su radeći u teškim uslovima, i klimatskim i radnim i životnim, formirali svoj identitet, poroka, nasilja, pijenja, sporta, kockanja, potčinjavanja žena, jakog egalitarizma i opozicije poslodavcima. Sa druge strane, formira se identitet kvalifikovanog, strukovnog radnika, koji je kontrast prethodnom. Ovaj, poštovanja vredan predstavnik radničke klase, promovise poslovne i radne veštine i znanja, društveni ponos i ekonomsku sigurnost. Maskulinitet kvalifikovanog radnika podrazumeva i određenu političku građu, koja monopolise ekonomsku sigurnost i nezavisnost, a koja proizilazi iz njegovih plodova rada, veština i znanja, pa i iz sposobnosti da se organizuje. Iako nisu bili sasvim imuni da bi se ogradili od izazova poroka, kao što su alkoholizam, kocka, i vanbračni seksualni odnosi, ovi poštovaniji radnici uspevali su da kontrolišu takve impulse, i na taj način se odvoje od grube kulture onih manje obrazovanih i slabije plaćenih radnika. Definišući određene društvene norme koje su predstavljale odraz tipičnog muškarca koji ima kontrolu, nezavisnost i sposobnost da odlučuje, postavili su kriterijume za tipičnog predstavnika njihove maskulinitetne kulture (Meyer 1999). Prenoseći vrednosti muške radničke kulture, preko odnosa u svojoj društvenoj klasi, porodici, etničkoj grupi, itd., oblikovala su se, vremenom, tipično-muška bratstva u okviru različitih profesija. Dečaci su učili od svojih očeva, majstori su učili svoje pomoćnike, a stariji radnici mlađe saradnike kako da postanu i ostanu muškarci. Društvo u širem kontekstu i međuljudske interakcije oblikovale su maskulinitet koji je u profesiji formiran u njegovom najgrubljem obliku.

Muškarci su se pronalazili u profesijama iz kojih su žene bile po definiciji isključene, profesijama koje su zahtevale težak fizički rad, stručno znanje i veštine i profesijama koje su osvajale nova tržišta. Stvarajući muška bratstva,

oni su se potvrđivali kao muškarci i prisvajali profesije i poslove koji su im obezbeđivali ličnu i profesionalnu promociju. Profesije kao što su automobilska i druge grane "teške" industrije, vezane su gotovo isključivo za muškarce. Profesionalni identitet u ovakvim poslovima muškarci su stvarali individualnim ličnim postignućima u takmičarski nastrojenom kapitalističkom tržištu. Na ovaj način stvarali su predstavu o samostalno stvorenom muškarcu, teškom individualisti koji je sposoban da sam sebi prokrči put i stvori sreću putem teškog rada i odlučnosti i to sve u kontekstu rapidne geografske i ekonomske ekspanzije. Sa druge strane, određeni poslovi morali su biti manje pristupačni za muškarce iz nižih slojeva, pa se hegemonija maskulinitetne grupe srednje klase distancirala od muškaraca pripadajućih radničkoj klasi, iako su uslovi proizvodnje postajali ujednačeni razvojem novih tehnologija i za jedne i za druge. Tipičan primer je izdvajanje inženjera od običnog radnika u proizvodnji. Fizički radnik je već postavio svoje maskulinitetne vrednosti i norme, neke grupe u zavisnosti od poslova su grublje i sirovije, neke su uglađenije i društveno prihvatljivije, konformnije. Ipak, inženjerska struka uokvirila je svoje muško bratstvo (manhood) tako što je, osim stvaranja neprijateljske atmosfere za žene (osnovni uslov maskuliniteta), uvrstila u svoje neformalne odnose i sport, kao tipično mušku aktivnost, i tako što je promovisala odlučnost u suočavanju sa nevoljama kao osnovnu crtu muške dominacije u prirodi (ovo je herojski aspekt profesije). Analizirajući časopis *Engineering News* 1893-1920, Lisa Frehill (2004) iznosi refleksije inženjera o svom pozivu. Na osnovu ovog izvora inženjerstvo je bilo jedna od najvažnijih profesija na svetu, koja je zahtevala i rigorozan akademski trening i obavezno praktično iskustvo. Ipak, posedovanje akademske diplome akreditovanih fakulteta nije podrazumevalo sticanje zvanja inženjera. Žena, koja je stekla inženjersko obrazovanje nailazila je na prepreke na tržištu rada, pa iako je počela da radi posao inženjera, i dalje nije bila prihvaćena od muških kolega kao njima ravnopravna. Mnogi univerziteti tehničkih i tehnoloških nauka bili su skoro nepristupačni za druge etničke i rasne grupe, kao što su afro-amerikanci i ostali, kao i za one koji nisu pripadnici srednje klase.

U dominantno maskulinom okruženju većina muškaraca pokazuje bar u nekim trenucima izuzetno neprijateljsko raspoloženje prema ženama koje se iskazuje kao negostoljubivost, uskraćivanje informacija, sabotaza, mobing, seksualno uznemiravanje, itd. Nešto manje ekstremno neprihvatanje izražava se kroz razne forme označavanja žena kao autsajdera uključujući odnos prepun seksualnih insinuacija, paternalistički odnos i druge vrste ponižavajućih odnosa (podsmeh, nepoverenje, izrugivanje, itd.). U paternalističkom odnosu žene trpe negativne posledice subordinacije, iako rade iste poslove kao muškarci, iako su kvalifikovane kao oni i iako ulažu isti trud i znanje u posao kao muškarci, maskulinitet ne dozvoljava da žena napreduje, jer je doživljava kao manje sposobnu i manje vrednu. Muškarci u muško-dominantnom kolektivu

skloni su da se prema ženama ophode kroz prizmu prikriveno-seksualnih insinuacija, bilo verbalno, bilo preko otvorenog uslovljavanja po cenu afirmacije, opstanka ili napredovanja (Padavic; Reskin 1990). Sklonost da se ispolji dominacija u muškim kolektivima je deo maskulinitetne kulturne forme bez obzira da li se dominacija ispoljava prema ženama ili prema muškarcima. U skoro svim profesijama kojima dominiraju muškarci, težnja da se održe odnosi subordinacije vrlo čvrsto je ukorenjena. Iako su muškarci skloni da formiraju neformalan sistem odnosa na poslu, i van njega, ipak je deo maskulinitetne strukture odnosa stalna prisutnost autoritarnosti i subordinacije.

Žene u učiteljskoj i policijskoj profesiji

Da bi se jasnije pokazao društveni status profesija u odnosu na rodnu dimenziju, maskuline profesije bi trebalo da se, bar okvirno, porede sa femininim profesijama, odnosno sa profesijama koje su pretrpele proces feminizacije. Profesije koje su dominantno ženske u velikoj meri su marginalizovane na lestvici društvenog značaja, tj. imaju niži status, finansijski benefit i količinu društvene moći. Ovaj zaključak je već opšte mesto u sociološkim, psihološkim, ekonomskim i antropološkim studijama koje su se bavile ovom problematikom (Rosenblatt 1999; Griffin 1997; Williams 2002; Wylie 2000; i, dr.).

Feminizacija profesije opisuje fenomen povećanog ulaska žena u nju usled čega dolazi do gubitka prestižne pozicije za profesiju i podrazumeva i sledeće: statistički pokazatelji ukazuju da procentualno ima značajno više žena nego muškaraca u profesiji, pripadnici profesije imaju niže plate u odnosu na druge slične profesije, žene su manje prisutne na visokim menadžerskim funkcijama u profesiji iako su u većini i trend ulaska žena u profesiju je u stalnom porastu (ETUCE 1995, 25).

Jedna od profesija koja je očigledno pretrpela feminizaciju jeste učiteljska profesija. Feminizacija učiteljske profesije u zemljama evro-američkog korpusa počinje u 19. veku postepeno sa sve većim pristupom žena obrazovanju. U tome naročito prednjače SAD jer ih naseljavaju upravo oni koji traže otvorene prilike i veće slobode, pa se u tom periodu žene pojavljuju i kao vlasnice privatnih škola. Podatak da je 1875. godine u Americi u učiteljskoj profesiji bilo 35% žena, a 1915. godine se broj žena uvećao do 75%, govori da je feminizacija ove profesije išla veoma brzo (Botticini; Eckstein 2006, 9). U evropskim zemljama feminizacija učiteljske profesije u drugoj polovini 20. veka ima izuzetan zamah. Već je u 80-im godinama 20. veka u osnovnim školama bilo zaposleno više od 50% žena (Wylie 2000, 2).

Kad je u pitanju Srbija, feminizacija učiteljske profesije naročito je u porastu u drugoj polovini 20. veka, paralelno sa društvenim promenama emancipatorskog karaktera, lakšim pristupom obrazovanju i izlaskom žena u javnu sferu, odnosno većim učestvovanjem u privrednom i ekonomskom životu. Na

osnovu statističkih pokazatelja vidi se da Srbija nije zaostajala za drugim zemljama u okruženju, i 90-ih godina u osnovnim školama u Srbiji zaposleno je oko 70% žena. Masovno opredeljivanje za učiteljsku profesiju podupire zaključak da se na osnovu patrijarhalnih stereotipa, kroz sistem obrazovanja ženama nameće tradicionalni put profesionalnog usmerenja (Spasić 2009, 554).

Postoji nekoliko uzroka feminizacije učiteljske profesije: razvoj društva i povećana potreba za školovanim kadrovima, povećanje stanovništva, demokratizacija obrazovnog sistema, odnosno otvoren pristup obrazovanju, povećanje broja državnih škola, izlazak žena iz privatne sfere, odnosno njihovo rasterećenje od porodičnih obaveza i lakše odlučivanje za nastavak školovanja, više slobode u odlučivanju na nivou pravnih i društvenih sloboda. Učiteljska profesija se pojavljuje kao najzgodnija opcija pri opredeljivanju žene za određeni vid nastavne karijere, jer su im druge slične profesije teško pristupačne. Učiteljska profesija propagirana je kao profesija koja je posebno pogodna za žene, naročito mlađe žene, jer ih na neki način priprema za brak, majčinstvo i druge porodične obaveze, gde su žene po svojim karakteristikama strpljive, pažljive i usmerene na rad sa decom. S obzirom da se podrazumeva da je cilj svake žene brak i podizanje dece, učiteljsko zanimanje je idealno da pripremi ženu za ove poslove i da je usmeri u pozitivnom pravcu. Ovakve postavke bile su karakteristične za propagiranje i afirmaciju zanimanja učiteljice u srednjoj društvenoj klasi u američkom društvu početkom 20. veka (Storber; Tyak 1980, 495-7).

Danas je učiteljska profesija u evro-američkim društvima uveliko pod uticajem procesa feminizacije. Feminizacija podrazumeva da su žene u ovoj profesiji u velikom broju učiteljice i nastavnice, ali u malom broju upravnice, odnosno na rukovodećim menadžerskim pozicijama; profesija je u rangu niže plaćenih; sa nižim društvenim statusom i, uopšte, u lošijim radnim uslovima (Addi-Racciah; Ayalon 2002). Žene u učiteljsku profesiju ulaze bez prepreka i usled mogućnosti lakšeg usklađivanja porodičnih i poslovnih obaveza, pa na ovaj način, iako su izašle iz isključivo porodične uloge, one uspevaju da očuvaju tradicionalnu ulogu požrtvovanosti, majčinstva i brižnosti (Wylie 2000).

Sa druge strane, policija je tradicionalno muška profesija. Da bi se bolje razumeo položaj žena u policijskoj profesiji potrebno je napraviti kraći istorijski osvrt na proces ulaska žena. U Americi je 1845. godine zaposlena prva žena za nadzornički rad u ženskom zatvoru, pola veka kasnije i prva žena u policijskoj patroli u Čikagu sa zadatkom da pazi na javni red, kontroliše prostitutke, žene lakog morala i dečje ulične prestupe, prosjačenje i kriminalitet, dok je 1910. godine u Los Angelesu prva žena policajac obukla uniformu šivenu za policajca (Brown; Heidesohn 2000). Među evropskim zemljama, Engleska je prva 1905. godine, angažovala žene u policiji na suzbijanju prostitucije, maloletničkog i ženskog kriminaliteta. Švedska, Norveška i Danska su to uči-

nile do 1914. godine, a Rusija posle Oktobarske revolucije. U prvoj polovini 20. veka, u Americi, žene koje su ulazile u policijsku službu morale su formalno da prođu određen sistem obuke, i uglavnom su bile na poslovima patroliranja, maloletničke delinkvencije i nestalih osoba, odnosno potrage. Tokom tih "prodora u policijsku profesiju" posao policajke opisivan je kao posao specijalizovanih socijalnih radnica koje su prvenstveno zadužene za prevenciju i zaštitu. Od žene policajca očekivalo se da sarađuje sa muškarcem policajcem, ne tako što će da zameni muškarca već tako što će da mu pomaže, asistira i to sve ne dovodeći u pitanje njegove odluke (Garcia 2003, 333-6). Tek je u 70-im godinama prošlog veka došlo do masovnijeg ulaska žena u policiju, i na taj način one postaju deo policijskog mejnstrima. Aktuelna statistika pokazuje da je učešće žena u policijskoj službi u Velikoj Britaniji, Americi i Australiji oko 20%, tako da, strukturno gledano, policijske organizacije ostaju maskulino dominantne (Fleming; Lafferty 2002).

U skladu sa organizacionim i funkcionalnim specifičnostima policije, policijska kultura determiniše ponašanje policajaca na poslu i van posla. Ona predstavlja određen sistem vrednosti, stavova i uverenja koji policajci usvajaju u odnosu na svoj posao, rukovodstvo, pojedine kategorije građana, sudove, pravo i različite pojave u društvu od uticaja na njihov posao. Policijska kultura je posebno potencirana osećanjem socijalne izolovanosti, rizicima posla, specifičnim ovlašćenjima i odgovornostima, nužnošću međusobne solidarnosti u zajedničkim akcijama, čestim kontaktiranjem sa asocijalnim ponašanjima i određenim vrstama ljudi, internim sistemom obuke i profesionalnog znanja koje se stiče u praksi, karakterom informacija koje se koriste u radu i slično (Milosavljević 1997).

Aktuelna istraživanja u Americi, potvrdila su osnovni koncept o reproduovanju policijske kulture, odnosno osnovnih vrednosti, normi, ponašanja i problema koji su povezani sa isključivanjem žena kao ravnopravnih nosilaca policijskog posla u okviru profesije. Ova istraživanja bave se upotrebom fizičke sile kao ključne aktivnosti i vrhovne vrednosti policijske profesije u odnosu na žene, nezadovoljstvom žena policajki koje rade tipično maskuline poslove u policiji, i činjenicom da policija i policijski poslovi i dalje ostaju rodno uslovljeni u savremenom svetu. Istraživanja su pokazala i da su žene bolje od muškaraca u mnogim segmentima policijskog posla, manje primenjuju silu, bolje su organizovane, imaju bolju komunikaciju i sklone su smirivanju tenzija u potencijalno opasnim situacijama (NCWP, 2003: 2).

Određenje policije kao organizacionog i kadrovskog sistema koji u obavljanju svojih funkcija može koristiti i sredstva prinude, s jedne strane i osnovne karakteristike vekovima formirane policijske "muške" kulture, s druge strane, stvaralo je objektivne prepreke za ulazak žena u uniformisani sastav policije, koji je tradicionalno bio predodređen za muškarce. Pored toga, danas postoji veliki broj neispitanih pretpostavki koje podupiru verovanje o ulogama

muškaraca i žena, njihovim sposobnostima i vrednostima. Održanje tih verovanja pomažu i vladajući stereotipi prema kojima su muškarci racionalni a žene emotivne, muškarci se bolje od žena snalaze u kriznim situacijama, oni su sposobniji za izvršavanje težih i opasnijih zadataka, dok se žene zadovoljavaju jednostavnim poslovima koji se ponavljaju, muškarci su aktivni i njihova nadmoć izaziva poštovanje, dok su žene pasivne i ne mogu zapovedati, pri čemu su ova verovanja naučena i posledica su socijalizacije (Butler; Winfree; Newbold 2003). Na bazi neutemeljenih pretpostavki (predrasuda) postavljaju se formalne prepreke prijemu žena u policiju ili se one kasnije u službi šikaniraju. Formalne prepreke definišu se kroz standarde selekcije, odnosno kroz zahteve u pogledu visine, težine i fizičkih sposobnosti za muške i ženske kandidate, zasnovane na stereotipu o fizičkoj snazi kao jednom od ključnih preduslova za policijski posao, iako je potvrđeno da se između 80% i 90% policijskih intervencija okončava bez upotrebe fizičke sile (Balkin 1988). Slične stvari dešavaju se i tokom policijske obuke i probnog rada tokom kojih se stalnim podsećanjem da je policija muška profesija, vrši konstantno zastrašivanje budućih policajki (Milosavljević 1997). U periodu pre i između dva svetska rata u Srbiji nije bilo žena u policiji, mada je postojalo izvesno interesovanje u tom pravcu: tema žene u policiji bila je predmet niza članaka objavljenih u časopisu *Policija* 1926. godine. Razlog što nije bilo žena policajaca bilo je i izjašnjavanje Kraljevine Jugoslavije u anketi koju je sproveo Društvo Naroda 1927. godine protiv toga da žene rade u policiji. Posle Drugog svetskog rata postepeno žene ulaze u policiju, ali u administrativnim i pomoćnim službama. Pitanje mesta žene u policiji aktuelizovano je nakon političkih promena iz 2000. godine, i po preporuci predstavnika Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) i predstavnika Saveta Evrope (Dapčević-Marković 2002, 350, 352). Nakon tog perioda, podaci pokazuju da su žene u policiji zastupljene sa oko 20%, ali još uvek na takozvanim "logističkim" radnim mestima kao što su sekretarice, daktilografi, evidentičari, i sl. Žene koje rade policijske poslove još uvek su vezane za vrstu poslova koji se odnose na maloletničku delinkvenciju i sl., a uniformisane žene u policiji su mahom na pograničnim i saobraćajnim poslovima. U srpskoj policiji žene su uglavnom raspoređene na administrativnim poslovima, u hijerarhiji zauzimaju niža zvanja, a u obavljanju zadataka uglavnom pokrivaju područje ženskog kriminaliteta, maloletničke delinkvencije, rad u ženskim zatvorima, centrima veze, kriminalističkim laboratorijama, službama za odnose sa javnošću i interno informisanje, jedinicama za planiranje i slično. Njihov ulazak na područje patrolne delatnosti, saobraćaja i specijalnih zadataka, u istražna odeljenja, a posebno upravljačko-rukovodeće strukture, još uvek je problematičan, stihijski i neorganizovan, sa stanovišta tradicionalne policijske sredine (Milosavljević 1997). Tokom službe, policajke se suočavaju sa pravim problemima. Među njima, dominiraju: neprihvatanje njihovih radnih sposobnosti (70%), seksualni pred-

lozi šefova ili kolega (76%), verbalno osporavanje ličnih sposobnosti od kolega ili njihove grube šale (55%). Policajke u srpskoj policiji pokazuju najviši stepen tolerancije na probleme kojima su izložene, što se može tumačiti i prećutnim prihvatanjem neravnopravnog statusa, koji za žene u patrijarhalnoj kulturi podrazumeva određeno trpljenje (Novović 2006). Stereotipne zamerke koje se tiču navodne manje hrabrosti policajki, njihove pouzdanosti kao partnera u opasnim situacijama i čestog povređivanja u akcijama, uglavnom se odnose na esencijalizam u tumačenju roda, odnosno svođenje ove "manjkavosti" žena na njihovu fizičku (biološku) konstituciju i uslovljenost.

Još jedan od načina kako se profesija zatvara u odnosu na žene je njihovo isključivanje iz otvorene komunikacije i društvene, kolegijalne interakcije, kao načina održanja dominacije i ekskluzivnosti maskuliniteta u policijskoj profesiji. Muškarci i žene ostvaruju rodni identitet preko socijalne interakcije na radnom mestu, i da maskulino dominantna profesionalna kultura vrlo često nudi neukusne predstave koje snažno podređuju žene proglašavajući ih nepoželjnim u muškom društvu jer one imaju visoke moralne standarde, pa se u njihovom društvu muškarci osećaju nelagodno i nisu slobodni da otvoreno i slobodno komuniciraju svojim "muškim" rečnikom: "Ne možemo o tome da govorimo, jer u sobi ima žena" (Brown, 2007: 218).

Zaključak

Maskulinitet je društveno ustaljena praksa koja se upražnjava i održava kulturno i individualno preko i u terminima unapred postavljene retoričke argumentacije. Rodna praksa je zapravo "javna akcija" koja je usmerena na strateško održavanje rodne kategorije u svom binarnom okviru (Catano 2003, 4). Naglašeni maskulinitet u svom idealnom obliku opisuje elitu, i odnosi se na belog muškarca u zemljama razvijenog sveta. Ovaj ideal svoj oslonac ima u sledećim osobinama: autoritet, agresivnost, tehnička kompetencija, heteroseksualna želja prema ženama i dominacija nad njima. Kao kontrast, feminitet je definisan kao podređen hegemonom maskulinitetu. Opisuje se u kategorijama privlačnosti muškarcima, strukture zavisnosti, materinstva i najčešće se kao tipičan, vezuje za srednju i višu klasu žena u zapadnom društvu.

Naglašavanje rodnog dualizma pri proučavanju profesija značajno je u tom smislu što se otkrivaju mehanizmi kojima se održava premoć roda u okviru određene profesije i naglašavaju određene dominantne rodne karakteristike, i ako se naglašava opstanak maskuliniteta u određenoj profesiji, to se uvek radi u odnosu na činjenicu da li je u njoj prisutna, odnosno odsutna žena. Rod i druge dimenzije društvenih razlika otkrivaju lice radnih organizacija, koje, kao takve, jesu mesta na kojima se održava društvena proizvodnja nejednakosti. Održavanje prevlasti maskuliniteta u okviru određene profesije radi po tržišnom principu ponude i potražnje. Što je profesija na višem statusnom nivou

i ekonomski isplativija, i što je više moći i kontrole u igri, u nju će se teže pro-dreti. Muški dominantne profesije imaju naglašenu tendenciju održavanja rod-ne hegemonije i, mada žene mogu da uđu, opstanak im je otežan, tako da one koje opstanu mogu da se nazovu jedinstvenima.

Literatura

- Addi-Raccah**, Audrey; Ayalon, Hanna. 2002. Gender Inequality in Leadership Positions of Teachers. 23 (2): 157-177.
- Acker**, Joan. 1990. Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations. *Gender and Society* 4 (2): 139-158.
- Balkin**, Joseph. 1988. Why Policemen Don't Like Policewomen. *Journal of Police Science and Administration* 16 (1): 29-38.
- Brown**, Jennifer. 2007. From cult of masculinity to smart macho:gender perspectives on police occupational culture. Police occupational culture, New debates and directions. *Sociology of crime, law and deviance* 8: 205-226.
- Botticini**, Maristella; Eckstein, Zvi. 2006. *Path Dependence and Occupations*. New Palgrave Dictionary of Economics. Boston University - Department of Economics.
- Butler**, Elizabeth; Winfree, Thomas; Newbold, Greg. 2003. Policing and gender: Male and female perspectives among member of the NZ police. *Police Quarterly* 6(3): 298-329.
- Burdije**, Pjer. 2001. *Vladavina muškaraca*. Podgorica: Cid.
- Catano**, James. 2003. Labored Language Anxiety and Sadomasochism in Steel-Industry Tales of Masculinity. *Men and Masculinities* 6 (1): 3-30.
- Cohn**, Carol. 2000. How Can She Claim Equal Rights When She Doesn't Have to Do as Many Push-Ups as I Do? The Framing of Men's Opposition to Women's Equality in the Military. *Men and Masculinities* 3 (2): 131-151.
- Đurić-Kuzmanović**, Vesna. 2000. Ka teorijskom okviru istraživanja rod-nih ne-jednakosti u Srbiji. *Sociologija* 43(2): 422-435.
- ETUCE. 1995. European Trade Union Committee for Education Working Group, Internal report on feminization in the teaching profession. Strasbourg.
- Frehill**, Lisa. 2004. The Gendered Construction of the Engineering Profession in the United States, 1893–1920. *Men and Masculinities* 6 (4): 383-403.
- Faulkner**, Wendy. 2000. The Power and the Pleasure? A Research Agenda for "Making Gender Stick" to Engineers. *Science, Technology, & Human Values* 25(1): 87-119.
- Fine**, Michelle; Weis, Lois; Addelston, Judi; Marusza, Julia. 1997. (In) Secure Times: Constructing White Working-Class Masculinities in the Late 20th Century. *Gender and Society* 11(1): 52-68.

-
- Fleming**, John; Lafferty, George. 2002. *Equity confounded? New managerialism, organisational restructuring and women in Australian police service*. Paper presented to the 3rd Australian women and policing conference Canberra.
- Griffin**, Glenda. 1997. Teaching as a Gendered Experience. *Journal of Teacher Education*. 48 (1): 189-218.
- Gutmann**, Matthew. 1997. Trafficking in men: The anthropology of masculinity. *Annual review of anthropology* 26: 385-409.
- Hazenberg**, Anita. 1996. *Breaking the silence, Policing in Central and Eastern Europe: Comparing Firsthand Knowledge with Experience from the West*. College of Police and Security Studies. Slovenia.
- Kessler-Harris**, Alice. 1990. *The woman's wage: historical meaning and social consequences*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Marinković**, Snežana; Pešikan, Ana. 1999. Tipičan muški i ženski lik u - udžbenicima prirode i društva. *Psihologija* 3 (4): 225-240.
- Mellstrom**, Ulf. 2004. Machines and Masculine Subjectivity Technology as an Integral Part of Men's Life Experiences. *Men and Masculinities* 6 (4): 368-382.
- Meyer**, Stephen. 1999. Work, Play, and Power Masculine Culture on the Automotive Shop Floor, 1930-1960. *Men and Masculinities* 2 (2): 115-134.
- Milosavljević**, Bogoljub. 1997. *Nauka o policiji*. Beograd: Policijska akademija.
- NCWP - National Center for Women & Policing. 2003. *Hiring & Retaining More Women: The Advantages to Law Enforcement Agencies*. National Center for Women & Policing. Division of the Feminist Majority Foundation.
- Novović**, Snežana. 2006. *Žene u policiji*. Istraživanje u okviru makroprojekta - Policija u funkciji bezbednosti i zaštite u Srbiji na početku 21. veka. Beograd: MUP Srbije i Viša škola unutrašnjih poslova.
- Padavic**, Irene; Reskin, Barbara. 1990. Men's Behavior and Women's Interest in Blue-Collar Jobs. *Social Problems* 37(4): 613-628.
- Papić**, Žarana; Sklevitcky, Lidia. *Antropologija žene*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Petersen**, Alen. 2003. Research on Men and Masculinities. *Men and Masculinities* 6(1): 54-69.
- Pease**, Bob. 2002. Reconstructing Mens Interests. *Men and Masculinities* 5(2): 165-177.
- Podmore**, David; Spencer, Anne. 1982. The Law as a Sex-Typed Profession. - *Journal of Law and Society* 9 (1): 21-36.
- Rosenblatt**, Zehava; Talmud, Ilan; Ruvio, Ayalla. 1999. A gender-based framework of the experience of job insecurity and its effects on work - attitudes. *European journal of work and organizational psychology* 8 (2): 197-217.
-

- Strober**, Myra; Tyack, David. 1980. Why Do Women Teach and Men Manage? A Report on Research on Schools. *Journal of Women in Culture and Society* 5 (8): 494-503.
- Spasić**, Danijela. 2009. Rodna dimenzija obrazovanja u Srbiji. *Pedagogija* 64-(4): 534-554.
- Tomić**, Marta. 2009. *Vertikalna pokretljivost i naučni angažman žena u nastavi na visokoškolskim ustanovama – studija slučaja*. Master rad. Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Winter**, Thomas. 2000. Personality, Character, and Self-Expression-The YMCA and the Construction of Manhood and Class 1877-1920. *Men and Masculinities* 2(3): 272-285.
- Wylie**, Cathy. 2000. Trends in feminization of the teaching profession in OECD countries 1980-95. *New Zealand Council for Educational Research*. Working Paper 151. International Labour Office, Geneva.
- Williams**, Sian Rhiannon. 2002. Gender and the teaching profession in Wales, 1900-50. *Paper presented at the Annual Conference of the British Educational Research Association*, University of Exeter, England.

Primljeno: 03.02.2010.

Prihvaćeno: 22.03.2010.

Marta Tomić
Danijela Spasić

MASCULINITY IN THE PROFESSIONS

Abstract: The paper analyzes the ways and mechanisms of domination of masculinity in professions which are traditionally known as typical male professions. Domination of masculinity is analysed by comparison to women in male professions. Especially is made short review of the police and the teaching profession in order to demonstrate that women on the one hand, as minority group in the typical male profession are marginalized, and, on the other hand in teaching profession as the dominant majority, because of feminisation of the profession become economically and socially degraded.

Keywords: masculinity, profession, women, feminization, gender.

Gotovi seminarski, maturski, maturalni i diplomski radovi iz raznih oblasti, lektire , puškice, tutorijali, referati - specijalizovan tim za usluge visokokvalitetnog pisanja, istraživanja i obradu teksta za kompletan region Balkana.

Posetite nas na sajtovima ispod:

WWW.MATURSKIRADOVI.NET

WWW.SEMINARSKIRAD.ORG

WWW.MATURSKI.NET

WWW.MATURSKI.ORG

WWW.SEMINARSKIRAD.INFO

Dostupni smo Vam 24h 365 dana u godini.

Za gotove verzije rada obratiti se na mail:

maturskiradovi.net@gmail.com

061/ 11-00-105

Seminarski, diplomski, maturski radovi, prevodi na engleski i eseji...